

nek célja olyan képességek megszerzése, amelyek jövőbeni szükségletkielégítést tesznek lehetővé, vagy növelik az érintett személynek mint termelőnek a jövőbeli keresetét. Tehát az oktatás egy része a hagyományos tartós foglalkozási javakkal, másik része pedig a termelőszközökkel rokon. Így az oktatást beruházásként, eredményét pedig a tőke egy sajátos formájaként kezeljük. Mivel az oktatás a befogadó személy részévé válik, emberi tőkének nevezem." E szemléletmódból kiindulva az oktatásgazdaságtani problémákat két oldalról vizsgálja: a tanulók iskolába járása miatt elmaradt kereset, valamint az iskolák működtetésének költségei oldaláról. Az elemzett adatokat a szerző az Egyesült Államok elemi- közép- és felső iskoláira 1900-tól 1956-ig fordított összegeiből veszi. A hetedik fejezetben (Az elmaradt kereset szerkezetének megváltozása) még nagyobb részletességgel vizsgálja az egyes iskolatípusokra fordított összegek alakulását. A nyolcadik fejezet (A szellemi-tőke-állomány változásának mérése) és a kilencedik fejezet (A megtérülési ráta szerepe az oktatási erőforrások elosztásában) statisztikai adatok gazdaságával bizonyítja a szerző állásfoglalását: a szellemi beruházás következtében képződő tőke számottevő tényezővé válik a gazdasági fejlődésben. A tizedik fejezetben (A felsőoktatás erőforrásai) az elméleti alaptételt a főiskolák, egyetemek vonatkozásában vizsgálja Schultz, s a felsőoktatás hármas funkcióját állapítja meg: tehetségkutatás, tulajdonképpeni oktatás, kutatás. A tizenegyedik fejezetben (Prioritások az elemzésben), a tizenkettődikben (A kutatási erőforrások elosztása) és a 13. fejezetben (Az ember növekvő gazdasági értéke és az intézmények) a szerző ismét általános érvényű – vagyis nem csupán oktatásgazdaságtani – kérdésekkel foglalkozik. Különösen elgondolkodtatóak azonban a tizenharmadik fejezetben írottak (pl.: „Az emberek gazdasági értékének növekedése új követelményeket támaszt az intézményekkel szemben... amelyek késve alkalmazkodnak az új szükségletekhez.”)

A magyar kiadás a könyv végén közli Schultz beszédét, amelyet 1979-ben a Nobel-díj átvételkor mondott: „A szegénység gazdaságtana”. E rövid értekezést még akkor is el kell olvasni, ha az előző rész tartalmát nem mindenki tudja a gazdaságpolitikai fejtegetések és adatok miatt követni. A szerző megdöbbentő realitásokra mutat rá a szegényekkel kapcsolatban. Megállapítja: „A világ népességének legnagyobb része szegény; ha tehát ismernénk a szegénység gazdaságtanát, sokat tudnánk a valóban jelentős közgazdaságtudományból. A világ népességének nagy többsége a mezőgazdaságból szerzi meg megélhetését, ha tehát ismernénk a mezőgazdaság gazdaságtanát, sok mindent tudnánk a szegénység gazdaságtanáról.” Másutt: „A gazdagok nehezen tudják megérteni a szegények viselkedését.”

E fejezetben a szerző a következő kérdésekkel foglalkozik: a közgazdászok tévedései; a termőföld túlbecsülése; az emberek minőségét alábecsülniük; a vállalkozók; az egyensúlyzavarok elkerülhetetlensége; a népesség minőségének javulása; beruházás az egészségbe; a szellemi beruházás; a magas képzettségűek; zárómegjegyzések. Ebben szögezi le: „Ennek az előadásnak a fő mondanivalója az, hogy a népesség minősége és tudása számít igazán.”

A könyvet gazdag (angol nyelvű) irodalom zárja be.

Mint már említettük, a könyv 1971-ben jelent meg. Kérdés, hogy az azóta eltelt idő óta érvényesek-e még a szerző megállapításai, s így aktuális volt-e megjelentetése? Úgy gondolom, hogy a könyv elolvasása napjainkban is hasznos, mivel aktualitása nem csökkent, hanem nőtt. A problémát inkább az jelenti, hogy a szerző csak az Egyesült Államok adatait veszi figyelembe, s így következtetéseit, megállapításait szükségszerűen ezekből az adatokból származnak. Vannak nyilvánvalóan általános érvényű megállapításai is a szerzőnek, de ebben a tekintetben elmarad Coombs könyvének nemzetközi adataitól és általánosításaitól. Kivétel ez alól „A szegénység gazdaságtana” című előadás, amelynek viszont az egész emberiséget érintő megállapításai nagy intellektuális és emocionális élményt váltanak ki. Ezért lenne érdemes, sőt, szükséges, annak külön kiadványban való megjelentetése, annál is inkább, mivel Schultz könyvét mindössze 3300 példányban adták ki. Talán ezért sem figyeltek fel sokan a jelentős műre, és nem váltotta ki azt a hatást, amelyet pedig tárgyánál és mondanivalójánál fogva ki kellett volna váltania.

DR. BEREZCKI SÁNDOR

Dr. Szalay Károly ideg orvos

ZENETANÍTÁS ÉS LÉLEKELEMZÉS

A régi folyóiratokban böngésző olvasót olykor váratlan meglepetések érik. Az érdeklődő nem egyszer olyan problémákra kap tanácsot, amelyek éppen napjainkban is megoldásra vár-
nak.

Az énektanítás gyakorlatában, igen sok osztályban tudunk olyan tanulókról, akik – részben az otthoni zenei ingerszegény közeg miatt – ellenállnak, vagy nem kapcsolódnak be az ének-zenélés közös örömeibe. (Nem dolgoznak együtt az osztállyal, nem énekelnek szívesen a többiekkel, morgó hangon énekelnek, kerülik az énekes játékokat, közbömbösen viselkednek, vagy nyíltan elutasítók a zenei tevékenységgel szemben.)

Mi okozhatja a parányi emberkének ezt a visszafogottságát, s milyen megközelítéssel lehet őket az osztály és az ének-zenei óra tel-

jes értékű tagjává tenni? – merül fel a kérdés nap mint nap.

Úgy látszik e gond – sajnos nem újkeletű. Dr. Szalay Károly ideg orvos és probléma megfogalmazására és megoldására vállalkozott az Énekesző II. évfolyam 2-3. szám (8-9. l) 1934. december 1-i számában.

Tanácsai a mai olvasónak is biztos fogódzókat adnak.

„Én csak azt látom – írja, hogy az oktatói és nevelői működésnél még ma is sokszor a külső kényszer dominál. S minden olyan működés ellen, amit az egyén kényszernek érez, tiltakozni fog. Bizonyos tárgyi ismeretek el, vagy el nem sajátítása egyáltalában nem a szellemi képességek függvénye. Valaminek a meg nem tanulása sok esetben csupán egész közönséges tiltakozás egy külső kényszer ellen.”

Sajnos, még gyakran előfordul, hogy ez a kényszer éppen a pedagógus ének-zenetanítási kényszere.

Ilyen gondok összefüggésében „talán sehol annyi hibát hibára nem halmoznak a pedagógusok, mint éppen a zenetanítáznál. Az egész zenetanítás a spontán akarás, a belső kényszer motiválásának kialakításával, kifejtésével, diadalra jutásával áll, vagy bukik.”

Az ember, így a gyermek is a zenével önmagát fejezi ki. A gyermek, érzelmi beállítódásának dominanciája miatt még érzékenyebben reagál a zenére, mint a felnőtt.

A gyermek zenei nevelésével kapcsolatban gyakran hivatkoznak a rossz hallásra, botfültűsége, vagy éppen, hogy nincs „hangja” a gyermeknek. Pedig „a rossz hallás” nem feltétlenül akadály a zene befogadásának, tanulásának. „A rossz hallás sokszor semmi más, mint egy hallani nem akarás, annak amit mások mondanak, vagy jónak tartanak. És itt leszögezhetjük azt a szomorú tény, hogy a legtöbb gyermek első zenei megnyilatkozásait senki figyelembe sem részesíti, észre sem vették őket, vagy ha igen, leintették, vagy elvették tőle az ő magacsínálta primitív hangszerét.” „Ilyen hallani nem akarás áll elő akkor is, ha a szülők, olyan zenei ingerkörnyezettel veszik körül gyermeküket, amelyek akciójára, a gyermekek reakciója nem autentikus. – „Vegyük csak a tényérok ütögetését kiskanállal, vagy olyan alkalmakat, midőn fadaraboknak, ceruzának asztalhoz, székhez való ütögetésével hoz ki egészen szabályos ritmusokat.”

Az első zenei megnyilatkozások lebecsmérlése, leiltatása a legfőbb kifejtészői az ún. rossz hallásnak. Az ilyen gyermek az első zenei gyönyörködéstől megfosztott valaki. Ennek következményeként a gyermekben kifejlesztették a hallani nem akarás állapotát. „Azaz a legtöbb gyermek nem nyugszik addig, míg az elsődleges zenei élmény kielését meg

nem engedik neki, s hallani sem akar addig másról, míg ezt valamilyen formában nem biztosítják neki.”

A probléma megoldása két pontban fogalmazható meg:

1. A zenetanítás elsősorban a gyermek számára örömnnyújtás legyen. Amint az „első zenei megnyilatkozás, ha ez játékos formában történt is, örömtételés volt a gyermek számára, ha ezt a zenetanítás folytatólagosan nem biztosítja, igazi eredmény az ilyen munka után nincs.”
2. „Minden zenetanítás kezdetén, a gyermekre nézve traumatikus jelentőségű első zenei csatlódásokat fel kell oldani, hogy a további fejlődés biztosítható legyen.”

Az első pontban foglalt gondolat megvalósítása kézenfekvő. Minél több gyermekjáték-dalt kell játszani az órán, így az éneklés, a játék egyaránt szolgálja az örömszerzést.

A másik probléma megoldása nagyobb körültekintést igényel. Az út itt is a zenén, az örömezés megszerzésén keresztül járható. Mindig be kell várni a tanítónak a tanulóknak a zene kiváltotta spontán érdeklődést, s csak azután lehet továbblépni. Meg kell várni, míg a tanulók maguk kezdenek egy-egy játékdalt kérni, hogy énekeljék, játsszák el újra, azt a pillanatot, mikor saját maguk kezdenek indulni a zenei felfedező útra. „Ezek a tanulók a zenét sohasem tették egészen magukévá, sohasem hódították meg a zenét, de azért, mert nem hódíthaták meg. Nemi engedték őket felfedező útra. A pedagógus úgy tanít, úgy viselkedik, hogy a tanulók figyelmeztetés nélkül is észreveszik a hibát, észreveszik, hogy rossz úton járnak”.

A zene azonban nemcsak érzelmei, indulatok direkt kielései területe, ahol az egyén spontán módon magától intéz el valamit, valamilyen zenei megnyilatkozásban, hanem igen sok esetben a zenéhez való menekülést találjuk benne. Ilyenkor a zene arra jó, hogy egy bizonyos indulat soha a tudatba ne kerüljön.” Nincs az emberi életnek olyan indulati megnyilatkozása, ami a zenében valamilyen szimbolikus jelentőséget ne kapna. Ezek a szimbolikus jelenségek, nem mindig egyeznek meg a család és az iskola vonatkozásában. Amennyiben az otthon, csak negatív szimbólumok létrehozására képes a zene vonatkozásában, akkor a pedagógus igen nehéz helyzetbe jut. Ilyenkor megoldást jelent „a gyermek kibeszélni hagyása.”

A megoldás ezen a ponton a pedagógus kezében van, mégpedig úgy, hogy „ő is mennyire szabad, mennyire működhetnek ösztönös megérzései, s így találhatják meg az utat a növekedék mélyén fekvő lelki régióhoz.”

A felnövekvő nemzedék individuális, érzelmi gondjai a mi gondjaink is.

„En a kérdés felvetésével a pedagógusok figyelmét akartam felhívni egy nehézségre, amivel ők sokat küszködnek, de aminek igazí lényegét sokan nem ismerik fel helyesen.”

BALLA TIBOR

V. M. Deribas:

USZTOJCSIVIJE GLAGOLNO-IMENNIJE SZLOVOSZOCSETANYIJA RUSSZKOVO JAZIKA

(Izd-vo „Russzkij jazik”, Moszkva, 1983)

Az „ige + főnév (előljáróval; előljáró nélkül) típusú állandósult szókapcsolatok száma igen jelentős az orosz nyelvben. Használatukban – a több nyelvre jellemző azonosságok mellett – van nemzeti vonás is, ami nem kis mértékben nehezíti meg az oroszul tanuló igényes ember munkáját. A nyelvi jelek kapcsolódása bizonyos esetekben olyan jegyeket visel magán, amelyek elsajátítása a külföldiektől komoly erőfeszítést igényel. Erre a tényre jött rá már évekkel ezelőtt Vaszilij Makarovics Deribas, a Lenin nevét viselő Moszkvai Tanárképző Főiskola tanára, akinek az első ilyen gyűjteménye 1975-ben jelent meg. Az orosz nyelv állandósult igei-főnévi szókapcsolatai címen. Azóta a külföldiek ezreihez jutott el ez a kiadvány, valamint a 2. kiadása, amely 1979-ben jelent meg Moszkvában a Russzkij jazik kiadó gondozásában „tanácsadó szótár” formájában. Ez a kiadvány már több mint 5000 állandósult igei-főnévi kapcsolatot tartalmazott.

A „daty kjarvu” (= esküt tesz) típusú állandósult szókapcsolatokkal az elmúlt évtizedek frazeológiai kutatásai eléggé mostohán bántak, mivel a nyelvészek egy része ezeket kirekesztette a frazeológiából, mások viszont a „határázónába” utalták ezeket a kapcsolatokat, jöllehet a gyakoriságuk a köznyelvben igen jelentős, s a külföldi ezekkel gyakrabban találkozik, mint az alaposabban kutatót frazeológusok jelentős részével. Az általunk vizsgált tanácsadó szótár összeállítója, V. M. Deribas a frazeológiai fordulatokhoz sorolja a közölt igei-főnévi állandósult szókapcsolatokat (5. lap), s nem kis tapasztalatra alapozva igen fontosnak tartja a velük való szakszerű, beható foglalkozást.

A szótárban közölt kapcsolatok egyike-másika a ma használatban lévő néhány általános iskolai tankönyvben is helytelen alakban fordul elő, s így is tanítják azok, akiknek elemi ismereteik sincsenek az orosz frazeológiából: pl. „gyelaty ekszkursziju”. (Dr. Cser Márta – dr. Horváth Miklós: Orosz nyelvkönyv az általános iskola 7. osztálya számára, 9. kiadás,

Budapest, 1975. 57. és 58. lap). Az orosz nyelvre más kapcsolódási norma a jellemző: provogyity (szoversaty) ekszkursziju” (vö. V. M. Deribas könyve 136. 158. és 256. lapja adatait). Az igei komponens megválasztása szokta a problémát okozni, mivel az egyes nyelvekben ennek a „megválasztása” a specifikus: ogyerzsaty pobjedu (nad kem, csem) = győzelmet arat valaki felett (89. és 222. lap); nanoszity udar po komucsemu = csapást mér valakire, valamire (79. és 249. lap); szoversaty pojezdku po csemu utazást tesz (157. és 223. lap); szovecsaty agressziju = agressziót követ el (157. és 182. lap); szoversaty progulku = sétát tesz (137. és 231. lap). Az ilyen kapcsolatokban az ige általában elvesztette az eredeti jelentésfunkcióját (deszematizálódott) és csak a kapcsolat egy-két igei funkciója „üres” jelölésére szolgál (pl. vid, mód, idő, szám, személy stb.); a főnév szemantikája a meghatározó.

Ha alaposabban tanulmányozzuk a tanácsadó szótárt, azt tapasztalhatjuk, hogy a közölt kapcsolatoknak a magyarban a legtöbbször a következő kapcsolódási (vagy egyedi) típusok felelnek meg:

1. *Egybeesik a két nyelv kapcsolódása formailag is: gyelaty otkrytije* = felfedezést tesz (52. és 218. lap)
gyelaty karjeru = kariert csinál (51. és 203. lap).
2. *Élő a magyar igei komponens: gyelaty grimaszu* = grimaszt vág (51. és 192. lap)
gyelaty pereriv = szünetet tart (52. és 221. lap)
navogyity porjadok = rendet csinál, teremt (77. és 226. lap)
gyelaty vivod iz csevo = következtetést von le valamiből (51. és 190. lap).
3. *Egyetlen ige felel (het) meg a magyarban az idézett orosz kapcsolatnak: gyelaty vibor* = választ valakik, valami közül (51. és 190. lap)
gyelaty kompliment = bókol/vagy: bókot mond (valakinek), (51. és 204. lap)
braty intervju = meginterjúvol valakit (19. és 202. lap).

V. M. Deribas könyve elsősorban „haladóknak” készült (a Szovjetunióban tanuló egyetemistáknak és főiskolásoknak), ami azt is jelenti ebben az esetben, hogy az orosz tanárok számára kitűnő továbbképzési segédanyagként szolgálhat. A közölt kapcsolatokat az összeállító mind az igei, mind a főnévi komponensnél adja a szótárban, és ez a szótár használhatóságát emeli. Igen értékesek azok az adatok, amelyeket az összeállító az egyes kapcsolatok után közöl (erős és gyenge vonzat, vid, a színönimák stb.).

Az egy- és kétnyelvű szótárakban szétszór-